

ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า

บรรยาย ณ ห้องสมุดแห่งชาติ ทำวาสุกรี พระนคร วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๑
(ในการประชุมสามัญประจำปี ๒๕๑๑ ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย)

ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในการประชุมประจำปีของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย วันนี้อยากจะแสดงความชื่นชมในการที่สมาคมนี้ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นอันมาก มีสมาชิกมากมายและกิจการกว้างขวาง และได้ส่งเอกสารของสมาคมให้ผมได้อ่านอยู่เป็นประจำ (และดูเหมือนไม่เคยเรียกให้บำรุงวิสัยนักเศรษฐกิจ ถ้าเขาไม่ทวง จะเอาเงินไปให้เขา เขาอาจจะหาว่าสบประมาท)

วันนี้คุณรัฐจวน อินทรกำแหง คุณจิตตรา ประนิชและพวก กะเกณฑ์ให้ผมเอามะพร้าวห้าวมาขายสวนมีอย่างหรือ คนไม่มีความรู้เรื่องบรรณารักษศาสตร์สักนิดเดียว เกณฑ์ให้มาพูดเรื่องห้องสมุดกับบรรดาเซียนห้องสมุดทั้งหลาย ผมมีประสบการณ์แต่เฉพาะอ่านหนังสือจากห้องสมุด ยืมแล้วคืนบ้างไม่คืนบ้าง อ้างว่าลืมซื้อหนังสือมาให้คนอื่นยืมแล้วเขาคืนบ้างไม่คืนบ้างก็มี กรรมสนองกรรม ไม่นานมานี้ คุณภักดีสมบัติศิริ กลับจากดูงานฝึกงานห้องสมุดจากต่างประเทศ มาบอกว่าเดี๋ยวนี้คิตของห้องสมุดสมัยใหม่เขาว่า “หนังสือหายดีกว่าไม่มีใครยืม” คิตนี้ค่อนข้างจะเข้าที่ ทำให้คล้ายหิริโหดตบะเรื่องโกงหนังสือได้บ้าง แต่ตามคิตสมัยเก่าของผมก็เข้าใจว่า “มีคนยืมหนังสือไปอ่านมากๆ แล้วไม่หาย เอากลับมาคืนตามกำหนดครบถ้วนเป็นดีที่สุด”

เมื่อผมไม่รู้ว่าจะเอามะพร้าวห้าวประเภทไหนมาขายสวน ผมก็ขอความกรุณาว่าผมจะขอเดาเอา และคงจะพูดไม่ยืดยาวนักเหลือเวลาไว้แลกมะพร้าวกันดีกว่า คือขอพูดก่อนสั้นๆ แล้วขอเชิญท่านทั้งหลายอภิปรายและแสดงทัศนะของท่านบ้าง ถ้าเผื่อมีปัญหาที่ท่านกรรมการหรือสมาชิกประสงค์จะจับตัวผมมาถาม และผมพอตอบได้ก็เป็นโอกาสของท่านแล้ว

หนังสือช่วยให้คิด - คิดแล้วเป็นมนุษย์

ในทัศนะของผม คนเราขาดห้องสมุดไม่ได้ เพราะหนังสือเป็นอาหารของสมองและจิตใจ ถ้าคนเราไม่อ่านหนังสือ เขาเอาเวลาไปทำอะไรกัน ผู้ชายก็กินเหล้า ผู้หญิงก็เล่นไพ่ ทั้งผู้ชายผู้หญิงอาจจะใช้เวลาในทาคนนั้นคนนี้ ปากไม่อยู่สุข ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สมัยนี้ก็ดูโทรทัศน์กัน ภาพเขาป้อนเข้าตา เสียงเขาขัดเข้าหู และถ้าจะจัดรายการโทรทัศน์ให้เป็นที่เราใจกันจริงๆ ต้องทำให้ภาพและเสียงนั้นกระทบประสาทที่ผิวเผิน สีสันต้องรวดเร็ว อย่าให้ผู้ชมมีเวลาคิดเพียงแต่ให้รู้สึกเพลินๆ หรือเสียวสยอง หรือโกรธ หรือเอาใจช่วย ฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ ถ้าให้โอกาสผู้ชมคิดนานๆ ก็จะเป็นเรื่องจืด เช่นนี้ เป็นต้น ฉะนั้นผมสรุปได้ว่าถ้าคนเราอ่านหนังสือ เรามีเวลาคิดไตร่ตรองเรื่องต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราอ่าน เพราะทำได้ตามจังหวะและลีลาของตน ถ้าไม่อ่านหนังสือ มักจะไปทำอย่างอื่นที่ทำให้ไม่มีโอกาสคิดกว้างขวาง กินเหล้าก็สมองเสื่อมจะไปคิดอะไรได้ เล่นไพ่อะไรก็คิดแต่เพียงเจ็บใจมือบนว่ากากไพ่ ไปงานคือกตลกรู้ต้องทำหน้าที่ทะเล้น พูดกับคนรู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง คิดอยู่แต่ว่าเจ้าหมอนี่เข้ามาพูดด้วยนี้หน้าคล้ายคล้ายคล้ายคลา ชื่ออะไรหนอดูโทรทัศน์ก็ให้เขาจุงจุมก จุงสมองยั่วประสาทตั้งๆ มีที่เทียบได้กับการอ่านหนังสืออยู่อย่างเดียวในเรื่องยั่วให้คิด เปิดโอกาสให้คิด คือการสมาคมสนทนากับคนฉลาด ที่พระท่านว่าจะทำให้เราฉลาดขึ้น คนเราถ้าไม่คิดแล้วเกือบไม่แตกต่างกับสัตว์เดรัจฉาน จริงไหมครับ

จากบ้านไปโรงเรียน ไปมหาวิทยาลัย

ในการศึกษาหรือวิจัย ท่านทั้งหลายย่อมตระหนักดีว่าห้องสมุดสำคัญเพียงใดในมหาวิทยาลัยของ

ไทยเรา トラバドที่เรายังใช้ระบบยึด คือ ครูพูด นักเรียนฟัง จดบ้างไม่จดบ้าง วิชาซ่อมเรียนลงทุกที เราต้องให้นักศึกษาของเราเข้าห้องสมุดอ่านตำราต่างๆ จากครูบาอาจารย์ ผู้เขียนวิชาการจากหลายๆ ประเทศทั่วจักรวาลให้สมกับที่มหาวิทยาลัยของเราถอดความจากคำอังกฤษ University แปลตามความเห็นของผมว่าเป็นที่ถ่ายทอดความรู้ของจักรวาล ที่นี้นักศึกษาของเรามีนิสัยอ่านตำราจริงหรือเปล่า คำตอบก็คือยังน้อยนักที่อ่านตำราจริงๆ ตามปรารถนา สาเหตุมีอยู่หลายประการ ผมขอยกขึ้นมา ๓ ประการ คือ ๑ ครูผู้สอนออกข้อสอบไล่แต่เฉพาะในข่ายแห่งคำบรรยายของตน ๒ ตำราไทยมีน้อย ตำราฝรั่งมีมาก อ่านภาษาฝรั่งไม่รู้เรื่อง ทั้งสองประการนี้เราต้องแก้ไข จะแก้อย่างไร ผมจะขอทวนประสาทท่านผู้ฟัง โปรดคิดเอาเอง เพราะมีวิธีหลายวิธีซึ่งต้องใช้วิริยะอุตสาหะมากสักหน่อย และเรื่องนี้นักเรียนจะไม่ขยายความในตอนนี้ อยากพูดถึงสาเหตุประการที่ ๓ ที่ทำให้นักศึกษาไม่อ่านตำราคือ เราไม่เคยเพาะนิสัยมา เรื่องนิสัยการอ่านหนังสือนี้คงจะโยนกันไปได้เป็นทอดๆ มหาวิทยาลัยก็ดีโรงเรียนมัธยมก็ไม่เพาะนิสัยเด็กให้อ่าน โรงเรียนมัธยมก็โยนกลองไปให้โรงเรียนประถม โรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนต่างๆ ก็ปิดสวะไปได้ บอกว่าที่บ้านผู้ปกครองของเราไม่เอาใจใส่ในเรื่องนี้

การโยนความผิดความบกพร่องกันไปเป็นทอดๆ อย่างที่ว่านี้มีทั้งข้อที่ถูกและข้อที่ผิด ความจริงคือทุกฝ่ายทุกระดับต้องพยายามเพาะนิสัยเด็กของเราให้รักหนังสือให้อ่านหนังสือ ความรับผิดชอบของผู้ปกครอง แน่ละเป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานเพราะเด็กอยู่บ้านก่อน และมากกว่าเข้าโรงเรียน และการฝึกนิสัยต่างๆ ต้องเริ่มตั้งแต่เยาว์วัยจริงๆ จึงจะสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย คำถามที่ใครจะถามบิดามารดาทุกคนก็คือ (๑) ได้เคยอ่านหนังสือให้เด็กฟังตั้งแต่อายุ ๔ ขวบขึ้นไปหรือไม่ (๒) เมื่อลูกโตได้สัก ๗-๘ ขวบได้เคยเล่นกับเด็กใหม่ ในทำนองที่พ่อแม่อ่านให้ฟังสลับกันไปแล้วลูกอ่านให้พ่อแม่ฟังสักห้านาที (๓) เมื่อลูกโตขึ้นอีกหน่อยลูกของเราได้เห็นเราอ่านหนังสือเอง ไปยืมหนังสือห้องสมุดมาให้ลูกอ่าน ชื่อหนังสือที่เหมาะสมเป็นของขวัญให้เด็กในวันเกิด ปีใหม่ ฯลฯ หรือเปล่า ถ้าจะเห็นว่าคำถามเหล่านี้มันไปเปล่าๆ เพราะค่าครองชีพสมัยนี้ นักเศรษฐกิจ นักการเมืองทำเสียปนปี ทั้งพ่อทั้งแม่ต้องออกทำงานเลี้ยงชีพจนไม่มีเวลา ไม่มีสติปัญญาพอที่จะสละให้ลูกได้ ถ้าย้อนมาเช่นนี้ คำตอบก็คือเราไปทำงานเพื่อให้ลูกได้กินอาหารกายเราเลยลืมอาหารใจของลูก อะไรสำคัญกว่ากัน แล้วก็เอาคนอื่นมาดูแลลูกเรานั้น เราให้ความสำคัญธรรมชาติแก่ลูกเราพอแล้วหรือ

ถ้าไม่เกรงใจก็อยากถามท่านผู้เชี่ยวชาญทางบรรณารักษศาสตร์ที่มาประชุมกันวันนี้ว่า ท่านเคยสละเวลาอ่านอาหารใจสำหรับบุตรของท่าน หลานของท่าน น้องของท่านหรือไม่ เคยทำตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานของท่านหรือเปล่า

หนังสือในชนบท

ในชนบท ก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าบิดามารดาผู้ปกครองของนักเรียนมักจะไม่สนใจที่จะสนับสนุนให้บุตรหลานของตนเล่าเรียนให้มากนัก พอพ้นอายุเกณฑ์ หรือพอพ้นประถมปีที่ ๔ ก็ถอนนักเรียนออกจากโรงเรียนเป็นส่วนมาก ครูบาอาจารย์ก็มีน้อย ที่มีอยู่ก็เอาใจใส่นักเรียนมากบ้างน้อยบ้างตามบุญตามกรรม ผลก็คือนักเรียนส่วนใหญ่เมื่อออกจากโรงเรียน หนังสือไม่แตกฉาน ที่แตกฉานก็คงมีบ้าง แต่ใน

ไม่ซำก็สั้มเพราะไม่ได้ฝึกฝนวิชาสับไป

ในกรณีเช่นนี้ ผมคิดว่าห้องสมุดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เด็กวัยรุ่นของเราทั้งที่รู้หนังสือพอควรให้รักษาความรู้นั้นได้ตลอดไป และที่ยังไม่รู้มากพอรู้มากขึ้น ปัญหาที่มีอยู่ว่า หนังสือชนิดใดที่จะช่วยเด็กเหล่านี้สนใจอ่าน และบรรณารักษ์ควรจะทำอย่างไรที่จะชวนให้เขารู้สึกดึงดูดให้เข้าห้องสมุด และเมื่อเข้ามาแล้วก็ตั้งใจอ่านหนังสือ ปัญหาเหล่านี้ท่านทั้งหลายคงจะตอบได้ดีกว่าผมเพราะอาชีพของท่านมีจุดหมายอยู่ที่ดึงดูดให้คนอ่านหนังสือมะพร้าวห้าวที่ผมขอเสนอขายท่านทั้งหลายมีเพียงว่าโปรดหาวิธีที่เหมาะสมสำหรับดึงดูดใจผู้ที่ท่านต้องการให้อ่านหนังสือ ถ้าเอาคำปราศรัยของนักการเมืองไปล่อใจให้อ่าน หรือถ้าห้องสมุดของท่านมีแต่หนังสือเทศน์ ผมเกรงจะไม่ใช่เครื่องมือที่ดี เรื่องประโลมโลกเป็นอย่างไร เรื่องที่เกี่ยวกับท้องถิ่นของเขาเป็นอย่างไร ใช้ได้ไหม ผมขอเชิญท่านทั้งหลายลองขบคิดพลิกแพลงดู โดยคำนึงว่าหน้าที่ของท่านนี้สำคัญเหลือหลาย เพราะช่วยให้คนเป็นคน คือช่วยให้เขาอ่านได้แล้วก็คิดได้ เป็นการพัฒนาประเทศชั้นยอด

ศีลธรรมในหนังสือ

ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุดในเมืองในชนบท ห้องสมุดในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียน ปัญหาเรื่องศีลธรรมจะต้องมาสู่ท่านวันหนึ่งเป็นแน่ ท่านควรจะเผยแพร่หนังสือประเภทใดและควรระวังหนังสือประเภทใด นี่เป็นปัญหาทางการเมือง การศาสนา และสังคมที่ท่านคงจะประสบไม่วันนี้ก็วันข้างหน้า

ถ้าเป็นหนังสือต่างประเทศ ผมเองเคยแนะนำลูกศิษย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งก็อายุมากพอควรว่าให้อ่านไม่อัน เพราะจุดหมายมีอยู่ที่ทำให้ภาษาต่างประเทศแตกฉาน และควรจะอ่านด้วยความรู้สึกสนุก อย่างที่เราเรียกว่ามีฉันทะ เรื่องตลกโปกฮา เรื่องนักรบสู้กลับ เรื่องความรักหวานฉ่ำ เรื่องวิทยาศาสตร์ประโลมโลก ใครชอบทางไหนอ่านไปเกิด จะได้อ่านได้มาก แม้แต่เรื่องโป๊ ผมก็รู้สึกว่ามันน่าห้าม ถ้าเขาอ่านแล้วชอบก็ควรให้อ่าน ขออย่างเดียวให้ได้ภาษาดีๆ และเป็นเรื่องที่มีศิลปะ พูดถึงเรื่องโป๊แล้ว แม้แต่ในวรรณคดีเอกของไทยก็มีกัณดิน พายุปากอ่าว เรือจะล่มมีลมแหล่ มีอยู่ทั้งนั้น ใน พระลอ พระอภัยมณี อิเหนา ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น Lady Chatterley เป็นของใหม่สำหรับฝรั่ง ของไทยเราเกือบจะเป็นของธรรมดา แต่แน่ละ ถ้าเป็นเรื่องเขียนขึ้นมีแต่ลามกอนาจารเป็นที่ตั้ง ก็เป็นหนังสือที่จะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเด็กที่เริ่มจะรู้ความ

เศรษฐกิจของห้องสมุด

เมื่อห้องสมุดเป็นสิ่งสำคัญยิ่งแล้ว ทำอย่างไรจึงจะหาเงินมาบำรุงห้องสมุดให้สมกับความสำคัญนั้น ท่านทั้งหลายคงจะตำหนิผมแน่ ถ้าผมผ่านประเด็นนี้ไป วิธีหาเงินเพื่อกิจการที่สำคัญนี้ต้องแล้วแต่กาลและเทศะ ที่มาสำคัญแห่งปัจจุบันั้นคงจะเป็นงบประมาณแผ่นดินสำหรับท่านทั้งหลายส่วนมาก

ผมคิดว่าสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยคงจะมีวิธีโน้มน้าวใจให้ผู้มีอำนาจทางการเงินของแผ่นดินสนใจทำนุบำรุงกิจการห้องสมุดได้ ถ้าเจ้าหน้าที่ของสมาคมพิจารณาหาโอกาสทำการประชาสัมพันธ์ให้มาก ถือว่าเป็นของซื้อของขาย เราอยากให้ท่านสนับสนุนกิจการห้องสมุด ก็ต้องพยายามโฆษณาให้เป็นที่รู้จักจะลักษณะกระมัง เป็นต้นว่าถ้าเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัย ท่านก็คอยจ้องดูว่าเขาจะร่างหลักสูตรอะไร

ขึ้นใหม่ ท่านก็ควรสอดแทรกเข้าไปถามว่า แล้วหนังสือตำรามีพอแล้วหรือ เช่นเดียวกับที่สภาการศึกษา มักจะสอบถามว่า ครุมีพอแล้วหรือ การวางโครงการขยายการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับประถม มัธยม หรือ อุดม ทุกวันนี้เขามักพิจารณากันแต่เฉพาะอาคาร ครูและนักเรียน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดจะต้องพร้อมใจกัน ทุกแห่ง เตือนให้พิจารณาหนังสือตำราและห้องสมุดด้วย เวลานั้นการเมืองแถลงนโยบายว่าจะสนับสนุน การศึกษาให้คนมีวิชาความรู้อย่างนั้นอย่างนี้ ก็เป็นโอกาสของพวกเราชาวห้องสมุดจะถามว่า แล้วห้อง สมุดเล่า โดยเฉพาะห้องสมุดสำหรับผู้ใหญ่ สำหรับประชาชนเล่า ท่านนักการเมืองจะอย่างไร อย่าปล่อยให้ ท่าน ท่านทั้งหลายโมเม ดีแต่พูดให้เชื่อ แต่เรื่องห้องสมุดและหนังสือไม่นำพา

ผมเกิดความคิดขึ้นได้ข้อหนึ่งเกี่ยวกับปัจจุบันนี้ ก็ประเทศไทยเราจะมีทางเลือกตั้งกันใหญ่ในไม่ กี่เดือนข้างหน้า ถ้าพวกเราเห็นด้วยกันอย่างพร้อมเพรียงว่า กิจการห้องสมุดเป็นเรื่องสำคัญชั้นยอด ทำไมเราไม่ร่วมมือร่วมใจกันเตือนสติผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคน โดยระดมกันไปฟังเขาแสดงนโยบายชวน เชื่อให้เลือกตั้ง แล้วถามถึงนโยบายการสนับสนุนห้องสมุด ไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือในกรุง ในโรงเรียน หรือในมหาวิทยาลัย ในคำถาปนั้น ผมคิดว่าพวกเราแต่ละคนใช้สิทธิเกริ่นๆ ได้ว่า ถ้าผู้สมัครผู้ใดไม่ สนับสนุนกิจการห้องสมุดน่าจะเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในสภาไม่ลง อย่างนี้เป็นอย่างไรครับ

ผมรู้สึกว่่าที่พูดมานี้ค่อนข้างจะหมดสติปัญญาแล้ว จึงขอยุติเพียงเท่านี้ โดยขออวยพรให้กิจการ ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยจงเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป